

ר' יוחנן תנא ופליג

הרב/הרבנית

מאת

שרגא אברמסון

כתבו התוספות כתובות ח ע"א ד"ה רב תנא הוא (ובאריכות בתוספות הר"ש משאנץ): ומדלא קאמר ר' יוחנן תנא ופליג יש להוכיח דר"י אמורא היה. דאי הוה תנא היה משנה כדמשני לרב, וחזרו על ראייה זאת בפסחים צב א ד"ה ואמר, יבמות ז ע"ב ד"ה רבי יוחנן ונדה כג ב ד"ה והתניא.

ועוד במקומות אחדים וכמו כן שאר ראשונים ובראשם רש"י ב"ק פב א ד"ה והא דר' יוחנן אמורא הוא וקשיא ליה מתניתא.

וכבר ידוע מה שכתב בספר הכריתות לשון למודים ש"ג באות קמא: מצינו בכמה דוכתין רב תנא ופליג רבי יוחנן תנא ופליג וכל שכן ר' חייא שהיה רבו (ומביא ב"מ א ר"ח תנא ופליג). ופשיטא שאינם תנאים. שהרי לא הוזכרו לא במשנה ולא בברייתא אלא רוצה לומר שהם חשובים כמו תנאים ויכולים לחלוק על משנה וברייתא.

וממשיך: ואע"פ שרב תנא ופליג וכן רבי יוחנן הני מילי לדידן אנן מחשבין אותם לתנאים לחלוק על משנה או על ברייתא. אבל רב לא חשיב לרבי יוחנן תנא וכן לרבי יוחנן לא חשיב רב תנא (וע"פ זה הוא מתרץ את הקושי למה לא אמרו בכתובות ח ע"א שר' יוחנן סבור כרב, ורב תנא ופליג ובוזה נדחית ראית התוספות בכמה מקומות).

וכבר הקשו עליו הרבה שלא מצינו בשום מקום שאמרו על ר' יוחנן שהוא תנא ופליג¹. והנה יש לדקדק בלשון הכריתות: מצינו בכמה דוכתין רב תנא הוא ופליג ר' יוחנן תנא ופליג והלשון 'בכמה דוכתין' מוסב על רב בלבד (עירובין נ ע"ב וש"נ). אבל על ר' יוחנן אי אפשר לומר לכאורה בכמה דוכתין.

והתמיהה גדולה. ועל כרחנו עלינו לומר שאדם גדול לא ישגה בדבר פשוט. ונראה שאפשר להגיע לפשר דבר.

כבר הוכח שראשוני האמוראים רב שמואל ורבי יוחנן שנו דברי תנאים שלא מן המשנה אלא מן מקורות אחרים, משום כך הכריעו לפעמים נגד המשנה והברייתא וזה מצוי הרבה בתלמודים. ועיין במחקר הגדול בספרו של מוהרי"נ אפשטיין 'מבוא לנוסח המשנה' ח"א עא, בפרק תקופת המעבר עמ' 166–285 ועוד, שהביא מאות דוגמאות לכל היסוד הזה משני התלמודים².

וזכינו לראות שכבר אמר כך אחד מראשוני הראשונים, בן דורו ושיחו של רבנו תם (במאה הי"ב) והוא ר' משה כהן, עיין "אור זרוע" ח"א, הלכות בכורות סי' תקכג, דף עד

1. ועיין באריכות ב"יד מלאכי" סי' תקנב ובסימן עג ציין לסי' תקנב. ו"עין זוכר" לרחיד"א מערכת י אות יב

2. בנוגע לר' יוחנן, עיין שם עמ' 239 ואילך.

ע"ג: "כתב מורי רבנו אב"י העזרי זצ"ל (ראבי"ה סי' תתשנו, אפטוביצר "מבוא לספר ראבי"ה" עמ' 263) שמעתי מר' משה הכהן זצ"ל שאמר לו ר"ת וכו'".

ב"אור זרוע" הלכות ערב שבת סי' כב (לפסחים ק ע"א) אמר רב יהודה אמר שמואל אין הלכה לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי אלא פורס מפה ומקדש וכו'. וקשה... היכי מצי שמואל לאפלוגי א"ר יהודה ור' יוסי ואיהו דאמר כמאן? ופרשב"ם דשמואל ס"ל כר' יוסי שאין מפסיקין אלא שבא להחמיר קצת יותר ולומר שצריך לפרוס המפה כדי שיקדש ואח"כ יגמור סעודתו.

ולפי הירושלמי אחיא שפיר דה"ג בירושל' רב יהודה בשם שמואל אמר זו דברי ר' יהודה ור' יוסי אבל חכמים אומרים פורס מפה ומקדש.

וה"ר משה כהן זצ"ל פי' לפי גירסת תלמוד דידן שעל פי הקבלה אמר כך שמואל מפני (זה) [שהוא] היה תחלת אמוראים ולפני החנאים למד ע"כ היה בו כח לומר מה שקבל מרבוחיו החנאים.

וכהאי גוונא אשכחן פ', במה אשה (שבת סא א) דאמר אביי דלמא ר' יוחנן הא מתנ' לא שמיע ליה כוליה א"נ שמיע ליה וכסבר אין הלכה כאותה משנה. וה"נ אמרי' פ"ק דחולין (יח ע"ב) גבי מוגרמת רב ושמואל ס"ל כותיה בחדא ופליגי עליה בחדא. וכי מעיינת התם בפ' רש"י משכחת לה דפליגי אר' יוסי ורבנן הילכך בעינן למימר דפליגי משום שכן קבלו מרבוחיהם התנאים.

במקום אחר מביא בעל "אור זרוע" אותו עניין באותו לשון וכמה מאותן ראיות מבלי להזכיר שם האומר.

בחלק ב, הלכות עירובין דף לד סוף ע"ב—ע"ג סי' קכט, לעירובין נ ע"ב: "נראה דר' יוחנן דלא כר"י ולא כרבנן" אלא מדעתו שלו; ומביא דוגמות מן מסכת שבת סא ע"א (וה"נ אשכחן במסכת שבת ב"פ במה אשה); ותנן בב"ב פ' גט פשוט (קע ע"ב) אר"ה אמר רב אין הלכה לא כר"י ולא כר"י אלא וכו' פליג (רב) אתרויהו אע"ג דליכא תנא דקא כוותיה; וכי האי גוונא איתא בפ"ק דשחיטת חולין בהלכה דמוגרמת (לעיל); ובפ' ערבי פסחים גבי פורס מפה ומקדש; ומסיים: "וה"ט משום שהם אמוראים קדומים ולמדו מפי תנאים ובדבר ששמעו מפי רבוחיהם התנאים היה להם כוח לחלוק על שאר תנאים". "ולעולם ר' יוחנן טעמיה דנפשיה וקבלתו מרבוחיו התנאים אמר ליה וכו' " (כלשון ר' משה כהן!). לפי זה נראה לפרש שבעל הכריתות לא התכוין לומר שבתלמוד אמרו בלשון זה ר' יוחנן תנא ופליג אלא את העניין אמר כשם שאמרו בפירוש רב תנא ופליג ור' חייא תנא ופליג כך הוא אף אצל ר' יוחנן. וכמות שמוכח מכל המקומות שמביא, והמקומות המרובים שמביא אפשטיין.

על פי זה אין כל קושי על דברי הכריתות.

ומה שהקשו התוספות בכתובות מה טעם לא אמרו ר' יוחנן תנא ופליג, אין זה קושי לעיקרו של דבר שהרי דוגמתו אפשר למצוא בתלמוד, בעניין הובאו שתי דעות. על רב אמרו שהוא חולק ועל ר' יוחנן אמרו שאפשר לו לפרש שלא יחלוק!

ובדרך זאת יתבארו אף דברי הרשב"א בחידושו לשבת לז ב סוף ד"ה ובמצטמק ורע לו שכחו איכא למימר דרב תנא ופליג וכן שמואל. שעמד עליהם ב"יד מלאכי" סוף סי' תקנד: דמאין למד לומר כן כיון שלא נמצא כן בכל הש"ס.

ולפי מה שפתרנו נמצא כן בכל הש"ס! אלא שלא בלשון של שמואל תנא ופליג. ובעניין ר' יוחנן, צריך להביא את דברי הרמב"ן לשבת קיד ע"ב: לעבור עליו בעשה ולא

תעשה. פירשו המפרשים דפליג ר' יוחנן אבריייתא וס"ל כאידך דתניא כוותיה וא"כ הול"ל ר"י ס"ל כי הא דתניא. וא"ל ר"י תנא ופליג.

ואם פתרון 'וא"ל' הוא: ואיכא למימר, נמצא שאף הרמב"ן סבור כמו שכתב בספר הכריתות. אבל אף אפשר לומר ש'וא"ל' פתרונו: ואין לומר, ואם כן הרמב"ן רוצה לומר שאין ר' יוחנן תנא ופליג, ומשום כך לא אמרו שר' יוחנן סבור כברייתא האחרת, אלא שמכוחו אמר מה שאמר.

וסיוע לדבר הוא המשך דברי הרמב"ן: ומיהו כיוצא בזה יש במקומות אחרים ואף על פי שאינו מביא ברייתא, כלומר ר' יוחנן לא מפי עצמו אמר אלא שסמך על ברייתא האחרת אף על פי שלא הביאה אלא אמר את דבריו סתם.

וזה לשון הרמב"ן: "ומיהו כיוצא בזה יש במקומות אחרים ואף על פי שאינו מביא ברייתא אחרת, בפ' ד' מיתות (סנהדרין נד ע"ב) אמר אביי כי כתיב ולא יהיה קדש וכן בפ' בן סורר ומורה" (ראש הפרק, שרבה ואביי דורשים את הפסוק ואם אין לאיש גואל שבברייתא שהובאה בתלמוד, קידושין כא ע"א, ובבבא קמא קט ע"א דרשוהו לעניין אחר והם דרשוהו לעניין אחר).

ונראה להביא סיוע שר' יוחנן תנא ופליג מן הירושלמי.

שנינו בירושלמי דמאי פרק ב סוף הלכה א: רבי בא בר כהן בעא קומי רבי יוסי לא כן אמר רבי חייא בשם רבי יוחנן רבי וחבירו הלכה כרבי ואמר רבי יונה ואפילו רבי אצל רבי אלעזר בר רבי שמעון וכו'. אית דבעי מימר נצטרפה דעתו של רבי יוחנן עם רבי אלעזר בי רבי שמעון ורבו על רבי.

אם כן, נחלקו שני תנאים, ר' אלעזר בן רבי שמעון ורבי, ור' יוחנן הצטרף לאחד מהם והרי הם רוב. משמע, שר' יוחנן הוא כאחד מן התנאים! ³

3. כל זה אמרתי לפני שנים מרובות, בשנת תש"ך, כשלימדתי על ישיבות בבל וארץ ישראל. לאחר זמן נדפסו ב"נעם" כרך כג (תשמ"א) הערותיו של ר' ירוחם פרלא, ואף הוא כתב עיקרי הדברים: הוא מביא מן "אור זרוע" ב קטט אות י ומציין לירושלמי דמאי, ככל הכתוב לעיל. (את שתי הראיות מן תשובות הגאונים "גאוני מזרח ומערב" סי' קפא ואף את הראיה האחרונה יש למחוק!). עיי' ב"נעם" עמ' נב לסי' תקנב של "יד מלאכי".